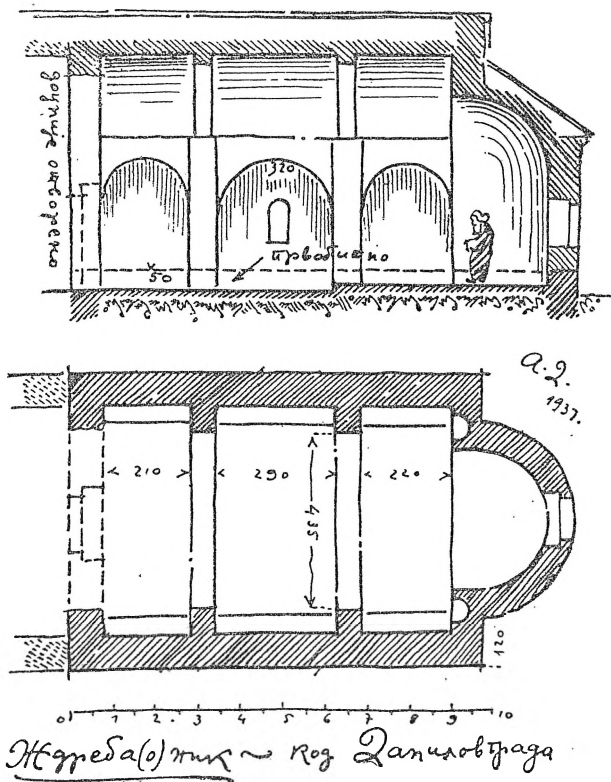

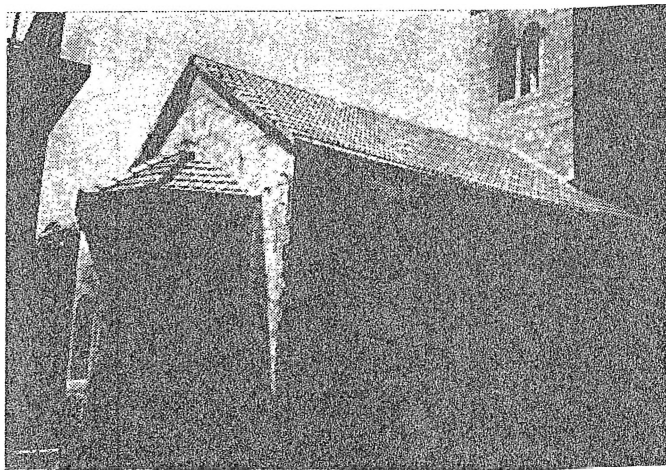
НЕКОЛИКО ЦРКВИЦА ПРИМОРСКОГА ТИПА

Приморски тип мале једнобродне базилике без кубета превлађивао је у нашој старој архитектури, географски у рашкоме крају а хронолошки у рашкој епоси. Било је једнобродних базилика и доцније у Повардарју а затим и у Поморављу, али су ове биле већ другог типа. Приморје карактерише обично олтарска апсида и споља полукружне основе, а главни подужни свод брода (који је покаткад и јајастог пресека) лежи често, не директно на бочним зидовима грађевине, већ на теменима лукова који су, уз те зидове с унутрашње стране, прислоњени. Ти луци се ослањају на пиластре. То је у суштини партски и сасанидски или месопотамски, старохришћански начин, да се олакша засвођавање једног простора сводом смањенога распона. Исто тако често је тај свод подупрт оздо попречним појачавајућим луцима, ослоњеним на наспрамне пиластре. По некад, западна фасада има изнад врата окулус. Забати су увек на угао у темену изломљени.

Грађевине сличнога типа срећамо на више места у старој нашој архитектури. Многе од њих су већ описиване и познате. Неке ћемо пак приказати сада овде, прикупљене само привидно у једну групу, мада припадају иначе разним крајевима и разное времену.

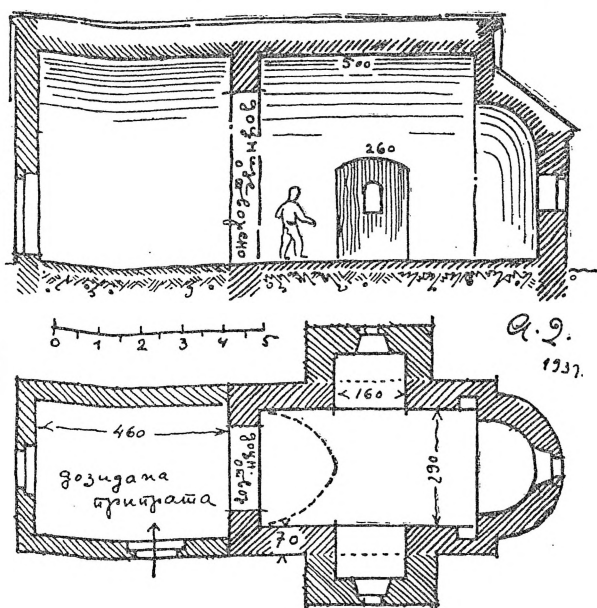

Сл. 1. — Основа и пресек цркве манастира Ждребаоника код Даниловграда у Црној Гори.

Сл. 2. — Манастир Ждребаоник.

Црква манастира Ждребаоника је највећа међу свима овде побројаним. Налази се недалеко од Даниловграда у Црној Гори. По предању је из доба Немањића, а име би јој долазило од ергле краља Милутина, која је ту имала бити. Првобитне грађевине више нема. Од ње су остали само темељи и за једно 50 см. висине зида, изведенога у малим правилним квадерима. Све горе је ново озидао 1818 године, али вероватно је и првобитни распоред горњег склопа био сличан данаш-

Св. Лука (Смоковац) — више Рисна

Сл. 3. — Основа и пресек цркве Св. Луке — Смоковац.

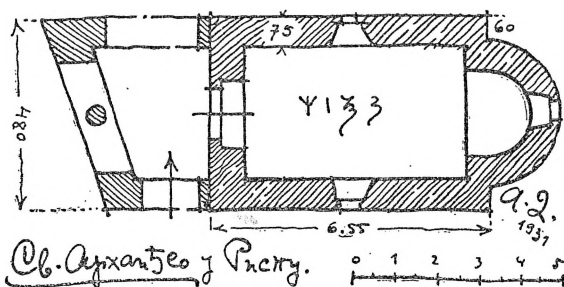
певничких трансепта рашких цркава из времена првих Немањића. Доцније је призида на и припрата, а том приликом отворен је и западни зид храма. Зидане је каменом. Свод цркве је оживалан. Кажу да је једна камена плоча са натписом пренета са ове цркве у православни црквени суд у Котору; можда она каже што и о времену постанка саме грађевине.

*

Недалеко испод ове, у самоме Рисну, у порти садашње велике цркве, налази се још једна мала, камена ба-

Сл. 4. — Св. Лука — Смоковац, више Рисна у Боци Которској.

Сл. 5. — Основа црквице Св. Арханђела у Рисну.

њем. Тј. између пиластра уз бочне зидове били су луци, а на њихова темена ослањао се свод храма (само сигурно чисто и правилно, а не повучено и скрпљено, као данас). Па је и тај свод био, вероватно, појачан истим попречним луцима. Припрата, са кулом-звоником, призида на је доцније, када је уклоњен западни забат храма. Ждребаоник је чувен манастир Црне Горе јер се у њему чувају мошти Светог Арсенија, пренете овамо из Косијева.

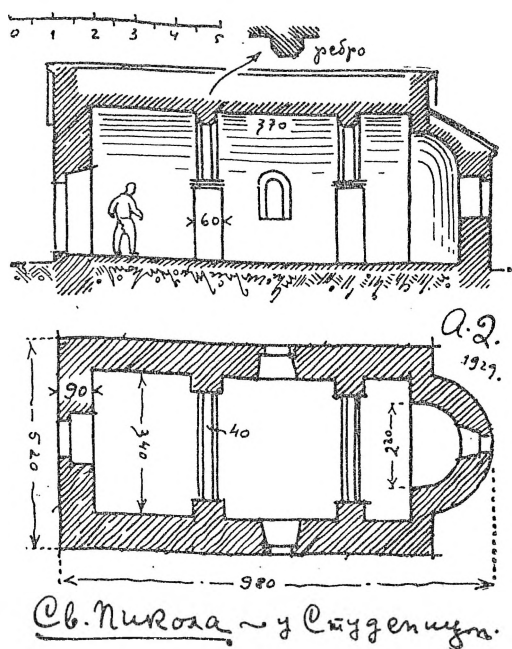
*

Опет у приморскоме крају, али недалеко од саме обале налази се црквица Св. Луке у Смоковцу, више самога Рисна, у Боци. Ова мала грађевина нема ничег особитог за истицање, сем, може бити, доцније призида на певница. Ове су певнице типа ниских

зилика. То је црквица посвећена Св. Арханђелу. Ни она неби имала ничег особитог на себи сем можда необичности основе њеног, отвореног али покривенога, трема — условљене распоредом терена.

*

Мада не више у приморским крајевима, већ у чисто загорским српским, у Студеници и Жичи, налазе се две, по типу своје, сасвим

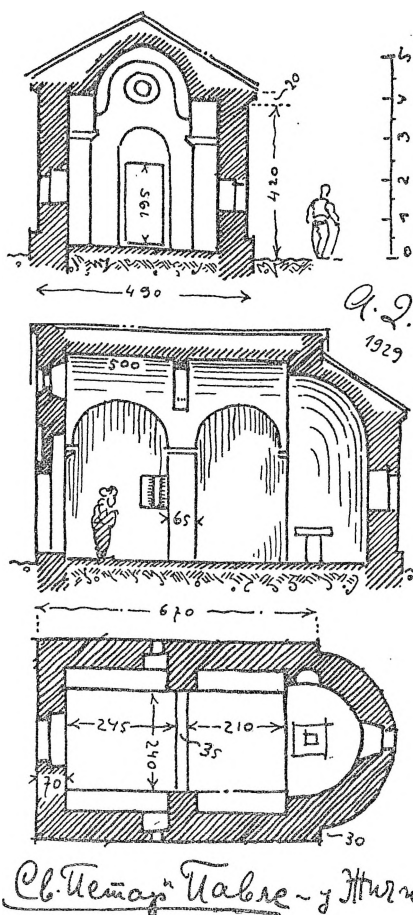

Сл. 6. — Основа и пресек црквице Св. Николе у Студеници.

приморске црквице. Због тога што се налазе у портама чувених манастира, уз велелепне а познате споменике, њих није до сада нико приказао. Међутим оне то заслужују.

Сл. 7. — Црквица Св. Петра и Павла у манастиру Жичи, запад.

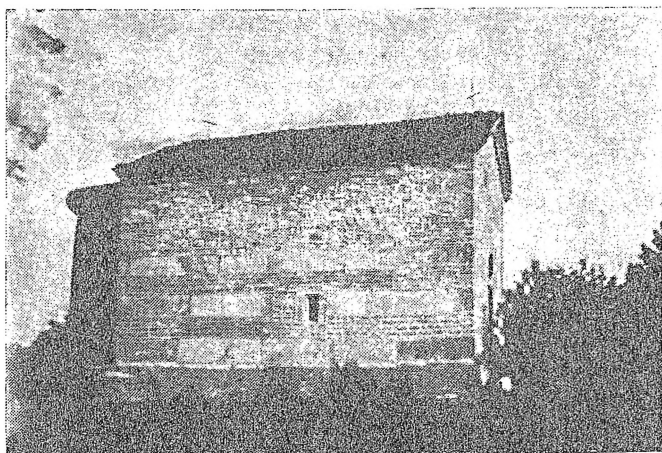

Сл. 8. — Основа и пресеци црквице Св. Петра и Павла у манастиру Жичи,

Црквица *Св. Николе у Студеници* је дуго година сматрана за новију и безначајнију грађевину. Релативно недавно су пак на њој, под новијим слојем креча, откривене (сликар, проф. Ђурић из Загреба) првобитне фреске, са краја XII века. Према томе ова је мала богомоља стара бар колико и велика Богородичина црква у Студеници. Два попречна ребра, трапезастог пресека, појачавају полуобличасти свод црквеног брода.

*

Црквица *Св. Петра и Павла у Жичи* припада временски исто тако вероватно са-

Сл. 9. — Црквица Св. Петра и Павла у манастиру Жичи, север.

моме оснивању манастира. Можда је, као и претходна, била саграђена да би се у њој служило за време док се не заврши велика црква манастирска; јер је за малу било потребно ваљда само неколико недеља, а за велику можда и две три године, да би биле потпуно завршене.

Ова црквица у Жичи је озидана огромним квадерима камена (нарочито у доњем делу) и слојевима опека. Она има иначе пиластре и луке изнутра уз бочне зидове, а и појачавајући лук попречно под сводом. Свод је јајасте линије пресека. Западна фасада има окулус горе изнад улаза. Грађевина има споља свуда око доле један јак „сокл“, што је не баш честа појава и код већих цркава. Требало би свакако у унутрашњости, под садашњим кречом, потражити остатке првобитнога живописа.

Ово је, у најкраћем, опис ових неколико црквица, малих али не сасвим безначајних споменика старе наше архитектуре. Јер вредност и значај нису увек сразмерни величини, те и најмањи претставници заслужују да буду унети у списак објављенога материјала.

Александар Дероко